

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

HRYGORY'S SKOVORODA PEDAGOGICAL CONCEPTION FOR THE FORMATION OF ENTREPRENEURSHIP AND FINANCIAL LITERACY IN APPLICANTS FOR HIGHER EDUCATION

У дослідженні автори через призму творчого доробку просвітника і викладача Харківського колегіуму Григорія Сковороди конкретизували філософські і педагогічні основи формування підприємливості і фінансової грамотності здобувачів закладів вищої освіти.

Актуальність зазначеної теми обумовлена підготовкою здобувачів першого (бакалаврського) рівня педагогічної освіти до викладання в сучасних умовах та формування професійних компетенцій, зокрема ініціативності та підприємливості згідно з Концепцією НУШ.

У цій статті автори зазначають, що підприємливість і фінансова грамотність є ключовою компетентністю, яка формується ще в закладі загальної освіти. Саме поняття підприємливості автори розуміють як здатність людини проявляти і позитивно оцінювати практичну кмітливість, проявляти ініціативу в отриманні прибутку внаслідок активної діяльності (професійної чи майбутньої професійної). Фінансову грамотність автори розглядають як особистісно і професійно значиму набуту компетентність розумного ставлення до особистих заощаджень і зароблених грошей, знання, і навички, які допомагають приймати вигідні для себе рішення під час розв'язання фінансових завдань.

У статті використано методи дослідження: аналіз творчих праць Григорія Сковороди, метод педагогічної аналогії і педагогічної ретроспекції.

На підставі проаналізованих творів і спогадів про Григорія Сковороду автори зазначили, що базисом формування підприємливості і фінансової грамотності сучасних здобувачів вищої освіти в Україні може слугувати філософія серця і педагогічна концепція про споріднену працю. Учення про вдячність, яке розробив Григорій Сковорода, автори презентують як основу духовного зростання і ресурс стійкості. Такий ресурс має значення в становленні досліджуваної компетентності.

Перспективним напрямом використання педагогічної творчості Григорія Сковороди автори бачать: програми підтримки ініціатив здобувачів у планімірному самопізнанні і професійного самовизначення, розширення практик нетворкінгу з опорою на ментальні характеристики українського народу і уміння дякувати.

Ключові слова: заклад освіти, здобувач, компетентність, підприємливість, Сковорода, споріднена праця, фінансова грамотність.

In the research, the authors through the prism of the creative work of the educator and teacher of the Kharkiv Collegium Hryhoriy Skovoroda specified the philosophical and pedagogical foundations of entrepreneurship and financial literacy of applicants for higher education.

The urgency of this topic is due to the preparation of applicants for the first (bachelor's) level of pedagogical education to teach in modern conditions and the formation of professional competencies, including initiative and entrepreneurship in accordance with the Concept of NUS.

In this article, the authors note that entrepreneurship and financial literacy are key competencies that are being formed in general education. The concept of entrepreneurship is understood by the authors as a person's ability to show and positively assess practical intelligence, to show initiative in making a profit as a result of active activity (professional or future professional). The authors consider financial literacy as a personally and professionally significant acquired competence of a reasonable attitude to personal savings and earned money, knowledge and skills that help to make profitable decisions when solving financial problems.

The article uses research methods: analysis of creative works of Hryhoriy Skovoroda, method of pedagogical analogy and pedagogical retrospection.

Based on the analyzed works and memoirs about Hryhoriy Skovoroda, the authors noted that the basis of entrepreneurship and financial literacy of modern higher education in Ukraine can be the philosophy of heart and pedagogical concept of related work. The doctrine of gratitude, developed by Hryhoriy Skovoroda, is presented by the authors as the basis of spiritual growth and a resource of stability. Such a resource is important in the formation of the studied competence.

The authors see a promising direction of using the pedagogical work of Hryhoriy Skovoroda: programs to support the initiatives of applicants in systematic self-knowledge and professional self-determination, expanding networking practices based on the mental characteristics of the Ukrainian people and the ability to thank.

Key words: educational institution, applicant, competence, entrepreneurship, Skovoroda, related work, financial literacy.

УДК 37.01/378*Сковорода
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.2>

Ворожбіт-Горбатюк В.В.,
докт. пед. наук, професор,
професорка кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Власенко Я.,
здобувач третього освітньо-наукового
рівня вищої освіти кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний освітнянський простір в Україні і світі зосереджено навколо проблеми реалізації компетентнісного підходу. Актуальність обраної теми обумовлена підготовкою

здобувачів першого (бакалаврського) рівня педагогічної освіти до викладання в сучасних умовах та формування компетентностей ініціативності та підприємливості за Концепцією Нової української школи [1], Рекомендації 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні

компетенції для навчання протягом усього життя» в [2]. Також значущість цього дослідження обумовлена завданнями Програми реалізації розвитку педагогічної освіти у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди від 30.08.2021 [3].

Постать визначного філософа-просвітника, непересічного педагога, мандрівного учителя Григорія Сковороди, безумовно, цікава у контексті формування підприємливості та фінансової грамотності у здобувачів вищої освіти. Адже його педагогічна концепція, що в основі спирається на філософію серця.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Спадок Г.С. Сковороди досліджується уже три століття, осягнути його велич спробуємо ми в контексті проблеми формування підприємливості та фінансової грамотності здобувачів вищої освіти. Методологічним базисом нашої розробки стали праці М. Култаєвої, І. Прокопенка, Л. Ушкалова [4; 5; 6; 7]. Однак, безпосередньо доробок просвітника через призму компетентнісного підходу в економічному вихованні і освіті не аналізувався, що й визначило тему цієї публікації.

Формування мети статті (постановка завдання). На підставі аналізу творчих праць Г.С. Сковороди розкрити філософсько-педагогічні підвалини проблеми формування фінансової та економічної грамотності у здобувачів вищої освіти, із застосуванням методу педагогічної аналогії і педагогічної ретроспекції накреслити способи використання доробку просвітника в реаліях закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зазначимо тут, що підприємливість і фінансова грамотність є ключовими наскрізними компетентностями, які пронизують увесь освітній процес на усіх рівнях. Саме поняття підприємливості у цій статті ми розглядаємо як здатність людини активно проявляти і позитивно оцінювати практичну кмітливість, ініціативу в отриманні прибутку внаслідок діяльності. Фінансову грамотність ми розуміємо як особистісно і професійно значиму набуту компетентність розумного ставлення до особистих заощаджень і зароблених грошей. Цю компетентність утворюють систематизовані знання і навички, які допомагають людині приймати вигідні рішення під час розв'язання фінансових завдань [5].

Які відомо, майбутній просвітник Григорій Сковорода був вихованцем Києво-Могилянської академії. Він успадкував просвітницькі традиції цього закладу, хоча це успадкування не є буквальним.

Науковці Академії зосереджували увагу на пізнанні природи, а Григорій Сковорода звернувся до етико-гуманістичного трактування проблем буття людини. Проблему формування підприємливості та фінансової грамотності здобувачів вищої освіти ми досліджуємо через призму розуміння духовності, людяності, що виразно прослідковується у вченні цього просвітника. Філософ у своїй педагогічній концепції основу зростання людини визначав серце. Тому кордоцентричність, як виразна культурна, ментальна характеристика українця, природньо впливає на формування підприємливості. Сміслом і метою виховних впливів, на думку просвітника, є виховання в молодій людини почуття вдячності Богові, батькам, природі, людям. Саме вдячність Г. Сковорода уважав мірилом особистісного зростання. Тож ця моральна чеснота набуває вдосконалення і в напрямі економічної компетентності. Людина, здатна бути вдячною навіть ворогам, може досягти спокою душевної гармонії, так званого «веселія сердечного» [7].

На противагу раціоналізму епохи Просвітництва, Г. Сковорода бачив серце як позасвідомі і надрозумові глибини людської душі. Серце – це безодня людської душі, через яку відкривається божественна безодня, тому через пізнання себе людина пізнає Бога, пізнає світ. Серце, а не розум виступає джерелом бажань, почуттів і думок, у тому числі – матеріальних, фінансових. Сучасна молодь, хоч і відчуває це, однак часто відчуває дисонанс між ментально сердечним і нав'язаним зовні популістським комерційним. Просвітник Г. Сковорода [8] людське серце бачив також засобом пізнання. У серці єднаються розум і віра, розум і воля людини. Саме ідеї кордоцентризму, якими ми зараз пишаємось і вважаємо, що це суто національне надбання – настільки вони відповідають нашим уявленням про істинну моральність людини, її духовне зростання, у якому числі – формування підприємливості та фінансової грамотності, узгоджуються з ментальністю українців (ощадливість, помірність, запобачливість тощо).

У творчості Г. Сковороди є значуще твердження, яке варто репрезентувати сучасному здобувачеві вищої освіти: якщо щастя та істина можливі, то недесь і колись, а тут і зараз [8]. У цьому ми бачимо великий потенціал для формування підприємливості та фінансової грамотності. Щастя треба знайти, і знайти його можна через самопізнання, винайдення дійсно спорідненої праці. Пізнання людиною самої себе є кінцевою умовою щастя кожної особистості й усього суспільства. Для самопізнання одних знань мало, потрібне добре серце, висока моральність, якою варто послуговуватися у формуванні підприємливості та фінансової грамотності сучасної молоді людини. Цікаво, що методом розроблення проблем духовного зростання, у тому числі і формування підприємливості

та фінансової грамотності він бачив пошук і протиставлення суперечностей, антитез. Для Г. Сковороди увесь світ є просякнутих протилежностями: життя – смерть, світло – тінь, безглуздя – мудрість, плач – сміх, безчестя – слава, лютість – милість, початок – кінець, багатство – бідність, здобуток – втрата. Саму філософію ідею він розумів, як уміння жити в Богові, у гармонії з природою, у мирі з людьми і власною совістю. «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія», – стверджував Г.С. Сковорода [8].

З любові до людини Бог дав їй все необхідне, вважав мислитель. Причому все, що потрібне, зробив легким, а важке – непотрібним. У цьому прослідковується гуманістична позиція у формуванні компетентності підприємливості і фінансової грамотності. Найпотрібнішим для людини є така сродна праця, яка дає успіх без надмірних зусиль. У цьому просвітник бачив щастя, «мир душевний», доступний усім. Саму сродну працю можна збагнути винайти тільки через пізнання себе.

Таким чином, філософсько-педагогічне вчення Г. Сковороди спрямоване на пошук шляху, що веде до дійсної людини, до щастя, до уподібнення людини своїй божественній природі. Людська доля залежить від природних нахилів, а тому у кожній людині є нахил до «сродної» собі справи. Для досягнення внутрішнього спокою і миру потрібно додержуватися правила про «сродність, жити у злагоді зі своїм характером, з власною природою, не силувати свої схильності і обдарування» [8].

Цікавою через призму підприємливості і фінансової грамотності бачиться ідея Г. Сковороди про ідеал нерівної рівності. Усі люди рівні перед Богом, але всі є різними, тому що мають свою власну натуру. Єдиною спільністю людей є наближення до Бога [8]. Але кожна людина проходить свій шлях у самопізнанні і опануванні свого призначення. Сродна праця є однією з найважливіших категорій в системі філософсько-педагогічних досягнень Г. Сковороди. Вона дає можливість розкрити розуміння просвітником індивідуального та загального блага і щастя, систему виховання через інтерпретацію соціальної рівності й нерівності між людьми, формування фінансової та економічної компетентності. Розглядаючи двоєдину природу людини, уважав, що вона народжується з певними здібностями, нахилами до того чи іншого виду діяльності. У процесі самопізнання людина відкриває в собі вище начало, котре єднає її з Богом і робить богорівною завдяки осмисленню свого покликання. Людина, яка знайшла свою сродну працю, адекватно оцінює свої природні задатки й якнайповніше реалізує їх у відповідних формах діяльності. Така діяльність прибуткова для самої людини, розвиває кращі нахили людини, є соціально значимою. Така людина досягає щастя.

Саме щастя сродної праці є мірилом успішності за Г. Сковородою [8]. Уважаємо цю тезу вкрай значимою для сьогодення професійної освіти. Адже, за вченням Г. Сковороди усе сродне є природним у людині, дасть змогу їй досягти статку.

Г. Сковорода був провісником нашого часу. Він указував, що люди не народжуються однаковими за своїми задатками: одні сродні до землеробства, інші – до військової справи, треті – до богослов'я. Якість і міра природних обдарувань теж різні [8]. У цьому прослідковується ідея економічних важелів суспільного поділу праці.

Молоді в реаліях часто шукає професії, праці не за сродність, а з огляду на соціальний престиж, матеріальний аспект праці. Не маючи сродності, така людина, рано чи пізно, терпить фіаско, зокрема у матеріальному плані. Оскільки, порушується природний хід речей, і дисонанс природних нахилів і намагання бути так би мовити «в тренді» часто стає причиною втрати підприємливості у значенні природної кмітливості у питаннях фінансів, статків, вигоди. Ще один значущий аспект учення Г. Сковороди про всепроникнення моралі – так само актуальний для формування фінансової та економічної грамотності молоді людини. Основоположною моральною константою просвітник визначив вдячність. У цьому ми бачаємо продовження і розвиток Г. Сковородою національної виховної традиції, у тому числі – економічного виховання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі проаналізованих творів про Григорія Сковороду констатовано, що базисом формування підприємливості і фінансової грамотності сучасних здобувачів вищої освіти в Україні може слугувати філософія серця і педагогічна концепція Григорія Сковороди про сродну працю. Учення про вдячність, яке розробив просвітник, може виступати базисом духовного зростання і ресурсом стійкості сучасної молоді людини – майбутнього фахівця. Такий ресурс має значення в становленні досліджуваної компетентності. Перспективним напрямом подальшого розроблення заявленої теми бачимо: розкриття перед сучасною молоддю значення і ролі самопізнання для визначення сродної праці, яка дає істинне відчуття щастя за Г. Сковородою; акцентуація у змісті освітнього процесу, освітніх програм професійної підготовки на потребі багато вчитися, набувати компетентностей з різних галузей і видів діяльності для винайдення саме сродної праці; опора на моральність, зокрема, схильність і вміння вдячності як системоутворювального компоненту духовного дорослішання людини, у тому числі в економічному вихованні; розроблення методичних порад для здобувачів вищої педагогічної освіти за спеціальністю Економіка щодо кращих традиційних і креативних практик самопізнання і пошуку сродної праці (за Г. Сковородою).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція Нової Української Школи, від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 02.06.2022)
2. Рекомендації 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 02.06.2022)
3. Програма реалізації розвитку педагогічної освіти у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди від 30.08.2021. URL : http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Programa_realisazii_konzeptz_rosvytku.pdf (дата звернення: 02.06.2022)
4. Култаєва М.Д. Філософсько-педагогічні розвідки Я.А. Коменського і Григорія Сковороди: нагадування про сенс і призначення освіти. *Філософія освіти*. 2017. № 2. С. 169-193. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2017_2_12I.
5. Пріоритетні напрями розвитку національної економіки України в контексті глобалізаційних викликів : кол. моногр. / МОН України, Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; за заг. ред. І. Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ, 2018. 196 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1836>
6. Ушкалов Л. Ловитва невловного плаха. Життя Григорія Сковороди К., Дух і літера, 2019. 368 с.
7. Ушкалов Л. Григорій Сковорода. Харків, Фоліо, 2009. 135 с.
8. Сковорода Г. С. Світ ловив мене, та не впіймав. Упоряд. В. В. Кравця. Х. : Фоліо, 2006. 607 с.